

การจัดการความรู้

ประจำปี ๒๕๕๘

กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท

เรื่อง

“พัฒนาการของอาสาสมัคร
คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ”

คำนำ

เอกสารการจัดการความรู้ ประจำปี ๒๕๕๘ กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท เรื่อง “พัฒนาการของอาสาสมัคร คຸ່ມครองสิทธิและเสรีภาพ” เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของอาสาสมัครคຸ່ມครองสิทธิและเสรีภาพ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและจำเป็นต่อการปฏิบัติงาน ทั้งความรู้ที่มีอยู่ชัดเจนในรูปของเอกสาร และความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ หรือความเชี่ยวชาญเฉพาะบุคคล ให้เป็นระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น ทำให้บุคลากรสามารถเข้าถึงได้สะดวก สามารถนำองค์ความรู้และวิธีการปฏิบัติที่ดีมาใช้ประโยชน์ให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รวมทั้งเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในองค์กรอย่างต่อเนื่องนำไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) อันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานอาสาสมัครคຸ່ມครองสิทธิและเสรีภาพ

คณะกรรมการจัดการองค์ความรู้กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท หวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกสาร การจัดการความรู้ ประจำปี ๒๕๕๘ กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท เรื่อง “พัฒนาการของอาสาสมัคร คຸ່ມครองสิทธิและเสรีภาพ” จะเป็นประโยชน์ต่อบุคลากรที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจในงานอาสาสมัครคຸ່ມครองสิทธิและเสรีภาพ

คณะกรรมการจัดการความรู้
กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท
กรกฎาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
◆ ความเป็นมาของการจัดตั้งเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ	๑
◆ การจัดตั้งอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระทรวงยุติธรรม	๒
◆ แนวทางการจัดตั้งอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ	๗
ภาคผนวก	
◆ บทสัมภาษณ์	
- นายสมชาย คมกริส ผู้อำนวยการกองสิทธิและเสรีภาพ	๑๐
- นายประพันธ์ ช่างภูศรี อดีตผู้อำนวยการกองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท	๑๓
- นางธัญญธร หลงทัยถาวร ประธานคณะกรรมการเครือข่ายอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ จังหวัดสุรินทร์	๑๘
◆ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานที่ผ่านมา	๒๓
◆ แนวทางการพัฒนาอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ	๒๓
◆ เอกสารที่เกี่ยวข้อง	๒๔

ความเป็นมาของการจัดตั้งเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

บริบทในยุคเริ่มก่อตั้งอาสาสมัคร

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ มาตรา ๗๕ วรรคแรก กำหนดว่า “รัฐต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล จัดระบบงานของกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพและอำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างรวดเร็วและเท่าเทียมกัน รวมทั้งจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นให้มีประสิทธิภาพ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน” ซึ่งในช่วงดังกล่าว สังคมไทยตื่นตัวกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมากขึ้น ประชาชนรับรู้และตระหนักในสิทธิและเสรีภาพของตน

ในช่วงปี ๒๕๔๕ เกิดการปฏิรูประบบราชการ ซึ่งการปฏิรูปดังกล่าว ถือเป็นความพยายามของรัฐในการปฏิรูประบบงานให้สอดคล้องกับกระแสการตื่นตัวในด้านสิทธิและเสรีภาพของประชาชน มีการปรับปรุงโครงสร้างส่วนราชการ โดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ในสังกัดกระทรวงยุติธรรม ถือเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นใหม่จากการปรับปรุงส่วนราชการในครั้งนั้นด้วย

นอกจากนี้กระทรวงยุติธรรม ได้จัดทำ “แผนแม่บทการพัฒนาบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม” ซึ่งเป็นแผนที่มีระยะเวลาดำเนินการ ๕ ปี ระหว่างปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๕๑ เพื่อให้บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมมีความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกที่ดี มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่และเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยผดุงความเป็นธรรมให้แก่ประชาชนในกระบวนการยุติธรรม อีกทั้งผู้นำชุมชนและท้องถิ่นได้รับความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่วิธีปฏิบัติตนที่เหมาะสม ดังข้อ ๔ ของแผนแม่บทพัฒนาบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งระบุว่า “สนับสนุนให้ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น และประชาชนได้รับรู้สิทธิและเสรีภาพของพลเมืองในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทราบขั้นตอนกระบวนการและขอบเขตอำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐในกระบวนการยุติธรรม และเข้าใจแนวทางปฏิบัติตนที่เหมาะสมหากต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม”

แต่กระนั้นแผนแม่บทดังกล่าวก็ยังเป็นกลไกที่ไม่เพียงพอในการแก้ไขปัญหาและสร้างสังคมตามเจตนารมณ์ที่รัฐธรรมนูญต้องการ เนื่องจากความสำคัญ อยู่ที่ชุมชนหรือประชาชนสามารถปกป้องสิทธิเกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรมด้วยตนเองมากน้อยเพียงใด หรืออีกนัยหนึ่งเรียกได้ว่า จะต้องแก้ไขปัญหาเชิงรุกในด้านการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นสำคัญ กระทรวงยุติธรรมจึงได้จัดทำแผนนโยบายสำคัญ ได้แก่ นโยบายเกี่ยวกับยุติธรรมจังหวัด และนโยบายเกี่ยวกับเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ภายใต้ยุทธศาสตร์ “ยุติธรรมถ้วนหน้า ประชาชนมีส่วนร่วม” (Justice for All, All for Justice) ซึ่งเป็นแนวทางที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมา เป็น “หุ้นส่วน” กับรัฐในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมในการสร้างความเป็นธรรมและความสงบสุขโดยรัฐจะส่งเสริมการรวมตัวของประชาชนในลักษณะของเครือข่ายที่ทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับภาครัฐในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัผลประโยชน์ของชุมชน และรัฐจะส่งเสริมสนับสนุนให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นจากเดิมที่มีความเข้มแข็งในตนเองอยู่แล้ว

การจัดตั้งอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระทรวงยุติธรรม

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เป็นหน่วยงานใหม่ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติการปฏิรูประบบราชการ ที่เป็นหน่วยงานขนาดเล็ก มีข้าราชการจำนวนเพียง ๑๓๔ คน และสำนักงานตั้งอยู่เฉพาะในส่วนกลาง แต่ภารกิจให้บริการประชาชนครอบคลุมทั้งประเทศ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาวิธีการทำงานเพื่อให้ประชาชนได้รู้จักบทบาทของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพอย่างรวดเร็ว และให้การสนับสนุนการปฏิบัติงานของกรมฯ ได้อย่างกว้างขวาง จึงได้มีการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนกับงานส่งเสริมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ด้วยการจัดตั้งอาสาสมัครขึ้นมา ๒ ระดับ คือระดับจังหวัด และระดับพื้นที่ เพื่อเป็นกลไกหนึ่งในการช่วยปฏิบัติหน้าที่ในส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นแทนกรมฯ ซึ่งกรมฯ คาดหวังว่าอาสาสมัครจะเป็นสื่อบุคคลที่สามารถสื่อสารกับประชาชนในพื้นที่ได้อย่างใกล้ชิดและทั่วถึง สามารถแปลภาษาราชการให้เป็นภาษาท้องถิ่นที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจกับประชาชน โดยได้มอบหมายบทบาทภารกิจให้ทำหน้าที่ในการส่งเสริมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับ สิทธิ เสรีภาพ สิทธิมนุษยชน การส่งเสริมการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชน การประสานและชี้ช่องทางในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชน รวมทั้งการช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดี สำหรับการคัดเลือกอาสาสมัครเป็นการพัฒนาต่อยอดจากอาสาสมัครเดิมของหน่วยงานอื่นที่มีอยู่ในพื้นที่แล้วมีความเข้มแข็งและได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง โดยในระดับจังหวัดพิจารณาจากเครือข่ายวัฒนธรรมจังหวัด และระดับพื้นที่เป็นการพิจารณาจากอาสาสมัครพัฒนาชุมชน โดยกระทรวงยุติธรรมได้ลงนามความร่วมมือ (MOU) กับกระทรวงวัฒนธรรม ปี ๒๕๔๗ ให้มีการจัดตั้งเครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิเสรีภาพขึ้นในระดับจังหวัดๆ ละ ๑ เครือข่าย และกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้ลงนามความร่วมมือ (MOU) กับกรมการพัฒนาชุมชน เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗ ให้มีการจัดตั้งอาสาสมัครยุติธรรม (อสจ.) ขึ้น ในระดับหมู่บ้าน/ตำบล เข้าเป็นอาสาสมัครด้วยความสมัครใจ พร้อมทั้งได้มีการจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมเครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิและเสรีภาพ และอาสาสมัครยุติธรรม ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพยังได้มีการจัดตั้งอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขึ้นจาก โครงการนำร่องพัฒนาต้นแบบคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทแก่ประชาชนขึ้น ต่อมากรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพจึงได้มีการรวมเครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิและเสรีภาพอาสาสมัครยุติธรรม และอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เข้าด้วยกัน และเปลี่ยนชื่อเป็น อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (อสภ.) เพื่อจัดทำเป็นระเบียบกระทรวงยุติธรรม จนถึงปัจจุบัน โดยมีการดำเนินการดังนี้

ปี ๒๕๔๖

๑. กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ได้มีการจัดจ้างที่ปรึกษา ศูนย์วิจัยและพัฒนาอาชญาวิทยา คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์^๑ เพื่อดำเนินโครงการนำร่องพัฒนาต้นแบบการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทแก่ประชาชน (ชุมชนสมานฉันท์) โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชน มีความรู้ ความเข้าใจในสิทธิและเสรีภาพและขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม และเป็นการศึกษาหารูปแบบการดำเนินงานของชุมชนในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งดำเนินการใน ๔ ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ชุมชนบ้านดงก้า ตำบลทุ่งสะโตก อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ภาคกลาง ชุมชนบ้านคลองโพสะ ตำบลบ้านแห อำเภอเมืองฯ จังหวัดอ่างทอง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชุมชนบ้านเพี้ยพาน ตำบลบัวเงิน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น และภาคใต้ ชุมชนบ้านเชิงเขา ตำบลปะลุกาสาเมาะ

^๑ โครงการศึกษาและพัฒนาระบบคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ในโครงการนำร่อง(ต่อเนื่อง) รวมทั้งเปรียบเทียบและขยายสู่ชุมชนใหม่ โดยศูนย์วิจัยและพัฒนาอาชญาวิทยาและกระบวนการยุติธรรม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.๒๕๔๗

อำเภอเขาเงาะ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวได้มีการจัดสมัชชาระดับจังหวัด และจัดประชาคมระดับชุมชน เพื่อรับฟังปัญหาเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชน รวมทั้งจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางการจัดระบบดำเนินงาน ในการจัดทำหลักสูตรในเรื่องการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทสำหรับชุมชนต้นแบบต่อไป

๒. จัดจ้างสถาบันศิลปวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ^๒ เป็นที่ปรึกษาในการดำเนินงานตาม โครงการนำวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ มาเป็นกระบวนการในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ด้วยการคัดเลือกศิลปินพื้นบ้านซึ่งเป็นศิลปินแห่งชาติ และศิลปินดีเด่น สาขาการแสดงด้านต่างๆ จำนวน ๒๕ คน เข้ารับการอบรมและออกแสดงเผยแพร่เนื้อหาสาระเกี่ยวกับภารกิจของกรมฯ ในเรื่องสิทธิเสรีภาพและการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทแก่ประชาชน ใน ๗๕ จังหวัด และกรุงเทพมหานคร โดยโครงการดังกล่าว นอกจากจะได้ศิลปินพื้นบ้านเป็นเครือข่ายในการปฏิบัติงานร่วมกับกรมฯ แล้ว ยังได้รับความสนใจจากประชาชนที่เข้าชมการแสดงและเสวนากับศิลปินพื้นบ้าน ทำให้มีผู้สนใจในหลายพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยบุคคลจากหลากหลายอาชีพ เช่น ผู้นำท้องถิ่น ข้าราชการ ครู เยาวชน ผู้สูงอายุ ผู้นำทางศาสนา กลุ่มสตรี นักจัดรายการวิทยุ นักหนังสือพิมพ์ ฯลฯ ได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มวัฒนธรรมเพื่อสิทธิเสรีภาพขึ้นเพื่อขับเคลื่อนต่อจากศิลปินพื้นบ้านในการนำเอาวัฒนธรรมเป็นสื่อเผยแพร่ กฎหมาย สิทธิเสรีภาพและการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทแก่ประชาชน ซึ่งการจัดตั้งกลุ่มฯ จึงเป็นตามเจตนารมณ์ของกรมฯ ที่จะส่งเสริม สนับสนุน และกระตุ้นกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ให้ตระหนักและเห็นความสำคัญเรื่องสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ไม่ละเมิดสิทธิซึ่งกันและกันให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสมานฉันท์ และเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการดำเนินงานของกรมฯ ในระดับภูมิภาคและท้องถิ่น ที่จะช่วยให้การบริการแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง

ปี ๒๕๕๗

๑. กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ได้มีการฝึกอบรมเครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิและเสรีภาพ ในทุกจังหวัด และอาสาสมัครยุติธรรม (อสจ.) ขึ้นเป็นครั้งแรก

๑.๑ เครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิและเสรีภาพ ๗๕ จังหวัดๆ ละ ๙๐-๑๒๐ คน

๑.๒ อาสาสมัครยุติธรรม ในระดับตำบลๆ ละ ๕ คน รวม ๑,๐๐๐ ตำบล ใน ๑๘ จังหวัด โดยอาสาสมัคร ได้เริ่มมีการขับเคลื่อนบทบาทภารกิจของกรมฯ ซึ่งยังไม่มีระเบียบอาสาสมัครฯ รองรับในขณะนั้น

๒. ต่อเนื่องในปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๕๖ ที่มีการจัดจ้างที่ปรึกษาดำเนินโครงการนำร่องพัฒนาตัวแบบการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทแก่ประชาชน (ชุมชนสมานฉันท์) ดำเนินการเพียง ๔ ชุมชน (ใน ๔ ภูมิภาค) ซึ่งยังไม่เพียงพอที่จะเป็นตัวแบบในการขยายผลเพื่อไปยังชุมชนอื่นๆ ในประเทศไทย ซึ่งมีโครงสร้างและวิถีชีวิตที่หลากหลายอีกทั้งระยะเวลาการศึกษาในปี ๒๕๕๖ ยังมีระยะเวลาค่อนข้างสั้นไม่สามารถรวมปัญหาและพฤติกรรมของชุมชนได้ครบถ้วน จึงเห็นควรที่จะมีการขยายเวลาการศึกษาในชุมชนเพิ่มเติมและขยายการศึกษาสู่ชุมชนอื่น ที่มีลักษณะโครงสร้างและวิถีชีวิตที่แตกต่างกันออกไปด้วย จึงได้มีการดำเนินงานต่อเนื่อง โครงการศึกษาพัฒนาระบบคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในโครงการนำร่อง (ต่อเนื่อง) รวมทั้ง

^๒ สื่อพื้นบ้าน โครงการนำวัฒนธรรมและอัตลักษณ์มาเป็นกระบวนการในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท (พ.ศ. ๒๕๕๖)

ศึกษาเปรียบเทียบและขยายสู่ชุมชนใหม่ โดยว่าจ้างศูนย์วิจัยและการพัฒนาอาชีวศึกษาและกระบวนการ ยุติธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดำเนินการศึกษาใน ๔ ภูมิภาค ๑๓ จังหวัด (นาร่อง) ประกอบด้วย

- ตำบลบ้านทุ่งสะโตก อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
- ตำบลบ้านแป้น อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
- ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
- ตำบลบัวเงิน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น
- ตำบลหนองราด อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
- ตำบลแกใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
- ตำบลบ้านแห อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง
- ตำบลมหาโพธิ อำเภอสระโบสถ์ จังหวัดลพบุรี
- ตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา
- ตำบลปะลูกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส
- ตำบลปานาเระ อำเภอปานาเระ จังหวัดปัตตานี
- ตำบลปากแจ่ม อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง
- ตำบลกรงปินัง อำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา

เพื่อพัฒนาให้เกิดรูปแบบการทำงานร่วมกับชุมชน และเสริมสร้างศักยภาพกระบวนการ ยุติธรรมให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ประกอบด้วย รูปแบบการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และรูปแบบการระงับ ข้อพิพาทและการจัดการความขัดแย้ง เกิดกลไกในการส่งเสริมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ การระงับข้อพิพาทและ การจัดการความขัดแย้ง ในลักษณะของการจัดทำชุดความรู้ และองค์กรอาสาสมัครด้านสิทธิเสรีภาพ ตลอดจน การส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดเครือข่ายการทำงานในลักษณะพหุภาคี

ปี ๒๕๔๘

กระทรวงยุติธรรมได้ออกระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพ พ.ศ. ๒๕๔๘ มีผลตั้งแต่วันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๘ โดยได้กำหนดคุณสมบัติ บทบาทหน้าที่ และกำหนดความหมายของเครือข่ายอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและ เสรีภาพไว้

“เครือข่ายอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ” หมายถึง กลุ่มบุคคลหรือกลุ่มอาสาสมัคร คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่ได้มีการรวมตัวกันจัดตั้ง หรือ กลุ่มองค์กรที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ร่วมกับ หน่วยงานอื่นจัดตั้งขึ้น

“อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ” หมายถึง บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากประชาชนหรือ กลุ่มองค์กรประชาชนในชุมชน โดยให้ใช้ชื่อย่อภาษาไทยว่า “อสมก”

เมื่อกระทรวงยุติธรรมได้ออกระเบียบว่าด้วยเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พ.ศ. ๒๕๔๘ แล้ว กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้พัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบ

เครือข่ายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เพื่อให้ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ โดยมีสำนักงานยุติธรรมจังหวัดในพื้นที่เป็นผู้ประสานและสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม

ปี ๒๕๔๙

- เริ่มมีการนำระเบียบกระทรวงยุติธรรมฯ มาใช้และมีการจัดทำคำสั่งกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ “เรื่องการแต่งตั้งเครือข่าย/อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ” เป็นรายจังหวัดขึ้นเป็นครั้งแรก

ปี ๒๕๕๐

- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ผลักดันให้อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่าย ๓ ระดับ ได้แก่ ระดับจังหวัด ระดับอนุภูมิภาค และระดับภาค

ระดับจังหวัด เกิดจาก การคัดเลือกกันเองของอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในจังหวัด นั้น ทำหน้าที่ประสานงานกับอาสาสมัครในพื้นที่ ผลักดันให้เกิดการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ/ดำเนินกิจกรรมในจังหวัด

ระดับอนุภูมิภาค มีจำนวน ๙ ภาค โดยคัดเลือกจากตัวแทนเครือข่ายระดับจังหวัดที่สามารถเป็นประสานงานร่วมกันระหว่างแต่ละจังหวัดได้ มารวมเป็นเครือข่ายระดับอนุภาค

ระดับภาค เกิดจากการคัดเลือกของตัวแทนเครือข่ายระดับอนุภาค โดยแบ่งเครือข่ายระดับภาค ออกเป็น ๔ ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้

*** หมายเหตุ ***

ปัจจุบัน คณะกรรมการ ระดับภูมิภาคและระดับภาค ไม่ได้มีการดำเนินงานเนื่องจาก ไม่ได้รับงบประมาณในการสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมจาก กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

ปี ๒๕๕๑

จากการดำเนินงานต่อเนื่องตั้งแต่ปี ๒๕๔๖ -๒๕๕๑ ของแกนประสานเครือข่ายชุมชน วิทยากรชุมชน ผู้ประสานงานหลัก (Node) หน่วยงานระดับพื้นที่ ๑๓ จังหวัดนำร่อง และภาคีหน่วยงานความร่วมมือต่างๆ เพื่อเรียนรู้ร่วมกันในการจัดการปัญหาของชุมชน จนเกิดการยอมรับจากประชาชน และองค์กรเครือข่ายในชุมชนด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมกันมากขึ้น เพราะเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนและสังคมทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้ในการจัดการความขัดแย้งขึ้น จึงเกิดเป็นศูนย์ประสานงานจัดการความขัดแย้งของชุมชน

ศูนย์ประสานงานจัดการความขัดแย้งของชุมชน เป็นสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชน โดยเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เครือข่ายยุติธรรมชุมชน ตลอดจนประชาชนเห็นชอบให้จัดตั้งเป็นศูนย์ประสานงานจัดการความขัดแย้งของชุมชน เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการป้องกัน ฝ้าระวัง และแก้ไขปัญหาของชุมชน เป็นแหล่งประสานความร่วมมือ ความช่วยเหลือระหว่างศูนย์ยุติธรรมชุมชน ศูนย์กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และหน่วยงานของรัฐในการสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็ง สามารถจัดการความขัดแย้งได้ด้วยสันติวิธีโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปี ๒๕๕๒

ดำเนินโครงการส่งเสริมและสนับสนุนกลไกการจัดการความขัดแย้งของชุมชน โดยขยายศูนย์ประสานงานจัดการความขัดแย้งของชุมชน ให้ครอบคลุมทั้ง ๗๕ จังหวัด พร้อมทั้งดำเนินการฝึกอบรมเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพให้เป็นวิทยากรชุมชนในการจัดการความขัดแย้งและระงับข้อพิพาท และขับเคลื่อนการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานจัดการความขัดแย้งของชุมชนได้

ปี ๒๕๕๓ - ๒๕๕๖

ดำเนินโครงการส่งเสริมและสนับสนุนกลไกการจัดการความขัดแย้งของชุมชน โดยดำเนินโครงการต่อเนื่องจากปี ๒๕๕๒ ให้อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งและระงับข้อพิพาทในชุมชน และเป็นปีที่เริ่มให้มีการพิจารณาคัดเลือกอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ดีเด่น ระดับจังหวัด กรมฯ ได้กำหนดคุณสมบัติและเกณฑ์การคัดเลือก พร้อมทั้งมอบหมายให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดและพนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ จัดให้มีการประชุม/เวทีเพื่อเปิดโอกาสให้อาสาสมัครฯ ในจังหวัดนั้นๆ ได้คัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติผ่านตามเกณฑ์ที่กรมฯ กำหนด เป็นสิทธิประโยชน์ของอาสาสมัครฯ เพื่อรองรับการเสนอชื่อเพื่อรับพระราชทานเครื่องราชย์อิสริยาภรณ์ ต่อไปในอนาคต

ปี ๒๕๕๕ เปลี่ยนชื่อจากศูนย์ประสานงานจัดการความขัดแย้งของชุมชน เป็น ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท โดยดำเนินการใน ๒ ระดับ คือ ระดับจังหวัดเป็นศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจังหวัด ระดับชุมชนเป็นศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทชุมชน โดยให้เครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เข้ามามีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ทั้งในระดับจังหวัด และในชุมชน

ปี ๒๕๕๗

จัดทำร่างหลักสูตรไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาทในชุมชนระดับต้น โดยมี มูลนิธิสถาบันการศึกษาและพัฒนากิจการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี (ส.พ.ส.) สถาบันพระปกเกล้า สำนักกระงับข้อพิพาทศาลยุติธรรม และเครือข่ายอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ มีส่วนร่วม..

จัดทำร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชน พ.ศ. โดยดำเนินการร่วมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปี ๒๕๕๘

อบรมหลักสูตรไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาทในชุมชนระดับต้น โดยกองส่งเสริมการระงับข้อพิพาทได้คัดเลือกอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เพื่อเข้ารับการอบรมตามหลักสูตรดังกล่าว เพื่อให้อาสาสมัครฯ ที่ผ่านการฝึกอบรมสามารถทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนได้ และจะมีฝึกอบรมหลักสูตรไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาทในชุมชนระดับ กลาง และ ระดับสูง ในปีต่อไป เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพยิ่งขึ้นต่อไป ในอนาคต

แนวทางการจัดตั้งอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

การสรรหาอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ แบ่งออกเป็น ๓ ช่วง

ช่วงที่ ๑ การสร้างเครือข่ายร่วมกับหน่วยงานภาคี^๓

ในยุคเริ่มแรกกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพมุ่งเน้นการดำเนินงานในลักษณะของการนำอาสาสมัครของหน่วยงานต่างๆ มาเสริมความรู้เพื่อทำหน้าที่เป็นเครือข่ายของกรม กล่าวคือ กรมได้ทำบันทึกข้อตกลงกับหน่วยงานที่มีอาสาสมัครภาคประชาชนในระดับพื้นที่ ๒ หน่วยงาน ได้แก่ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงวัฒนธรรม เพื่อให้อาสาสมัครพัฒนาชุมชน และเครือข่ายวัฒนธรรม ได้ทำหน้าที่เป็นเครือข่ายของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ความรู้ และภารกิจของกรมฯ ไปสู่ประชาชนในท้องถิ่นทั่วประเทศ

๑. การสร้างเครือข่ายร่วมกับกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

๑) กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้จัดทำบันทึกความร่วมมือเพื่อความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน (MOU) ระหว่างกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม กับกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

๒) จัดสัมมนาเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากผู้แทนชุมชน

๓) จัดทำหลักสูตรฝึกอบรมและคู่มือเพื่อใช้ในโครงการฝึกอบรมอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

๔) ฝึกอบรมวิทยากรกลางระดับจังหวัด เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ฝึกอบรมให้กับอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

๕) ร่วมกับสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดในการสร้างอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ โดยมีการอบรมอาสาสมัคร จำนวน ๕,๐๐๐ คน ใน ๑,๐๐๐ ตำบล โดยโอนเงินงบประมาณ ให้สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเป็นผู้บริหารการอบรมอาสาสมัคร ตามข้อตกลงการลงนามความร่วมมือ

๒. การสร้างอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ด้านการระงับข้อพิพาท

การสร้างอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ด้านการระงับข้อพิพาท ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้ดำเนินการสรรหาอาสาสมัครฯ ตามโครงการศึกษาพัฒนาระบบคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในโครงการนำร่อง (ต่อเนื่อง)

๑) สรรหาอาสาสมัครด้านการระงับข้อพิพาท โดยวิธีการให้อาสาสมัครเดิมเป็นแกนประสานดำเนินการสรรหาและสร้างความเข้าใจในพื้นที่ข้างเคียง หรือพื้นที่เป้าหมาย ตำบลละ ๒๐ คน

๒) ปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมและคู่มือปฏิบัติสำหรับแกนประสานอาสาสมัครฯ โดยใช้หลักสูตรและคู่มือที่จัดทำไว้เดิมเป็นฐานในการดำเนินงาน

๓) ฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาท การจัดการความขัดแย้ง การสร้างอาสาสมัครและความรู้อื่นๆ ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรให้แก่แกนประสานอาสาสมัครฯ

^๓ (สรุปการดำเนินงาน รอบ ๕ ปี)

๔) ประชุมร่วมกับเครือข่ายยุติธรรมชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรอื่นๆ ในชุมชน เพื่อจัดทำแผนในการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชน

๕) การร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่เป้าหมายในการให้อาสาสมัครด้านการระงับข้อพิพาท จัดกิจกรรมส่งเสริมการระงับข้อพิพาทและการจัดการความขัดแย้ง

๓. การสร้างเครือข่ายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (เครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิเสรีภาพ)

๑) จัดทำบันทึกความเข้าใจเพื่อความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน (MOU) ระหว่างกระทรวงยุติธรรม กับ กระทรวงวัฒนธรรม และกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

๒) จัดทำหลักสูตรการฝึกอบรม และแนวทางการดำเนินงานเครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิเสรีภาพ พร้อมจัดพิมพ์เพื่อจัดส่งให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด

๓) จัดการอบรมวิทยากรเครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิเสรีภาพ จำนวน ๑๐๕ คน รวม ๔ วัน ๓ คืน ในกรุงเทพมหานคร

๔) จัดสรรงบประมาณการฝึกอบรมให้กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อใช้ในการจัดการอบรมจังหวัดละ ๑ ครั้ง

๕) จัดตั้งเครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิเสรีภาพ ในการเป็นแกนนำขับเคลื่อนการดำเนินงานของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ให้บรรลุตามเจตนารมณ์ที่กำหนดไว้

ช่วงที่ ๒ การสร้างอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพผ่านการจัดจ้างนักวิชาการมหาวิทยาลัย^๔

โครงการศึกษาและพัฒนาระบบการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในโครงการนำร่อง (ต่อเนื่อง) รวมทั้งศึกษาเปรียบเทียบและพัฒนาขยายสู่ชุมชนใหม่

๑. การได้มาซึ่งอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ มี ๒ ประเภท

(๑) อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพระดับตำบล ได้มาจากการการประชาคมหมู่บ้าน อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ทุกคนจะได้รับความเห็นชอบของที่ประชุม จากการเสนอชื่อและมีการยกมือเลือก เพื่อเป็นตัวแทนของประชาชนที่เข้าร่วมประชาคม แสดงถึงการยอมรับของสมาชิกในหมู่บ้าน และทำให้อาสาสมัครมีความภูมิใจที่ได้รับคัดเลือก และมีความเต็มใจที่จะทำงานเพื่อชุมชน

(๒) อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพระดับหมู่บ้าน ได้มาจากการเสนอตัวในเวทีชาวบ้าน และบางส่วนเป็นปราชญ์ เป็นผู้นำทางศาสนา เป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้าน และทุกคนเป็นผู้ที่แสดงถึงความต้องการอยากทำงาน และพร้อมกันนั้นได้รับความเห็นชอบจากอาสาสมัครสิทธิเสรีภาพระดับตำบล

^๔ รายงานการวิจัยบทบาทอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ในการป้องกันอาชญากรรมและจัดการความขัดแย้งในชุมชน โดยนายยศศักดิ์ โกศัยกานนท์. ๒๕๔๙ (หน้า ๑๒๔-๑๒๕)

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

(๑) เพื่อเป็นสื่อกลางในการประสานงานระหว่างกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กับประชาชนในชุมชนของตนเอง

(๒) เพื่อเป็นสื่อกลางในการสร้างความรู้ ความเข้าใจเรื่องการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ และการระงับข้อพิพาทและการจัดการความขัดแย้งในชุมชน

(๓) เพื่อเป็นตัวแทนในการประชาสัมพันธ์เรื่องการส่งเสริม การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ การระงับข้อพิพาทและการจัดการความขัดแย้งในชุมชน

ช่วงที่ ๓ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ โดยกองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท ได้ดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ร่วมกับเครือข่ายภาคประชาชนในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และอำนวยความสะดวกให้แก่คนในชุมชน โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการและเครือข่ายภาคประชาชน เช่น อาสาสมัครคุมประพฤติ (กรมคุมประพฤติ) เครือข่ายวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน (กระทรวงวัฒนธรรม) ซึ่งเป็นเครือข่ายและองค์กรที่มีอยู่แล้วภายในชุมชน นำมาพัฒนาต่อยอดโดยคัดเลือกเครือข่ายภาคประชาชนที่เป็นผู้นำชุมชน ประชาชน ชาวบ้าน ผู้ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ รวมถึงคนในชุมชนที่มีจิตอาสา มาพัฒนาศักยภาพให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับภารกิจของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และหลักสูตรการฝึกอบรมตามที่ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกำหนด เพื่อแต่งตั้งให้เป็นอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พ.ศ. ๒๕๔๘

ภาคผนวก

บทสัมภาษณ์

นายสมชาย คมกริส ผู้อำนวยการกองส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ

เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๘

การก่อเกิดอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ^๔

๑. เริ่มแรกจากการที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เป็นกรมที่ตั้งขึ้นใหม่ หน่วยงานต่างๆ และประชาชน ยังไม่รู้จัก กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ อธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (นายชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ) ต้องการให้ประชาชนได้รู้จัก บทบาทภารกิจ ของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ จากการที่ กรม เป็นหน่วยงานที่ตั้งขึ้นใหม่ จึงมีข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณในการประชาสัมพันธ์ บทบาทภารกิจกรม โดยมีแนวคิดเริ่มต้นในการจัดตั้ง อาสาสมัคร เพื่อเป็นตัวแทนกรม ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ บทบาทภารกิจของกรม และในขณะเดียวกัน กรมฯ ได้รับงบประมาณมาให้ดำเนินการส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ เลยได้มีการอบรมในการสร้างอัตลักษณ์เพื่อสิทธิและเสรีภาพ โดยจัดการอบรมศิลปินแห่งชาติจำนวน ๒๕ คนละ ให้เป็นผู้ถ่ายทอดให้ประชาชนบทบาทภารกิจของ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เหตุที่ใช้กลุ่มศิลปินแห่งชาติ เพราะกรมฯ พิจารณาว่า กลุ่มศิลปินนี้เป็นกลุ่มที่เข้าถึงประชาชนได้ง่าย สามารถแปลงภาษาที่ยากให้เป็นภาษาที่ง่ายต่อการเข้าใจได้ เป็นการสร้างความบันเทิงให้แก่ประชาชน ซึ่งมีการใช้ศิลปวัฒนธรรม กรมฯ คิดว่าน่าจะใช้ประโยชน์จากส่วนนี้ให้สอดแทรกบทบาทภารกิจกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเข้าไปให้ประชาชนรับรู้ถึงบทบาทภารกิจของกรม หลังจากจัดการอบรมศิลปินแห่งชาติแล้ว กรมฯ ได้มีงบประมาณสนับสนุนกลุ่มศิลปินแห่งชาติที่ผ่านการอบรมของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพไปเผยแพร่ยังจังหวัดต่างๆ ที่ศิลปินแห่งชาติไปเดินสายการแสดง ผลปรากฏว่า เมื่อศิลปินกลุ่มนี้ไปเผยแพร่บทบาทภารกิจของกรมยังจังหวัดต่างๆ เมื่อประชาชนได้รับทราบบทบาทภารกิจของกรมมากขึ้นเกิดการรวมกลุ่มของประชาชนเป็น **เครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิและเสรีภาพ** โดยประชาชนกันเองเอาบทบาทภารกิจของกรมไปเผยแพร่ต่อไป เมื่อกรมได้ติดตามประเมินผลพบว่าเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาข้อผิดพลาดในการที่นำภารกิจกรมฯ ไปเผยแพร่ต่อประชาชน กรมฯ จึงมีความคิดที่จะนำประชาชนที่รวมเป็นกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ มาอบรมให้เป็นอาสาสมัคร เพื่อที่จะเผยแพร่ในสิ่งที่ถูกต้อง เมื่อกรมฯ ได้สำรวจข้อมูล ประวัติของกลุ่มอาสาสมัคร พบว่า เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ข้าราชการบำนาญ เป็นประธานสมาคมหอการค้าบ้าง ราษฎรชาวบ้าน เป็นผู้นำชุมชน เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ เป็นบุคคลที่ได้รับความเคารพนับถือในชุมชน ของแต่ละจังหวัด เลยนำมาสู่การจัดตั้งให้เป็น**เครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิและเสรีภาพ** โดยมองว่า อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ มาจาก ๒ ส่วนด้วยกัน เป็นการต่อยอด (กรมไม่ได้ดำเนินการเอง) มาจากหน่วยงานที่เขามีอาสาสมัครอยู่แล้ว

๑.๑ ผ่านทางศิลปินแห่งชาติ มาอบรมเป็น เครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิและเสรีภาพ เป็นอาสาสมัครในระดับจังหวัด โดยทำให้ครอบคลุมทั้งประเทศ ๗๕ จังหวัด (ทำ MOU ร่วมกับ กระทรวงวัฒนธรรม)

^๔ บทสัมภาษณ์ นายสมชาย คมกริส ผู้อำนวยการกองส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๘

๑.๒ ในระดับ ตำบล หมู่บ้าน ต่อยอดจาก กรรมการพัฒนาชุมชน เนื่องจากเขามีแกนนำภาคประชาชน อยู่แล้ว มาอบรมเป็น อาสาสมัครยุติธรรม ในระดับ พื้นที่ โดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ นำอาสาสมัคร เหล่านี้มาอบรม มอบหมายภารกิจต่างๆ ให้อาสาสมัครเหล่านี้เพื่อให้ความช่วยในการเผยแพร่ภารกิจของกรมฯ การ เผยแพร่สิทธิและเสรีภาพ การไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาท การคุ้มครองผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา การ คุ้มครองพยาน เนื่องจากกรมไม่มีงบประมาณสนับสนุนให้เขาไปดำเนินกิจกรรม กรมฯ จึงได้ดำเนินการในส่วนของการ ส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ จัดการฝึกอบรมการพัฒนาศักยภาพบ้างในหลากหลายรูปแบบ หลังจากที่กรม ได้อบรมอาสาสมัครเหล่านี้ กรมฯ ได้วางแผนว่าในเวลา ๓-๕ ปี เมื่อกรมฯ ได้ดำเนินการเกี่ยวกับอาสาสมัคร คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพแล้วจะมี จำนวน อาสาสมัครฯ เต็มพื้นที่ครอบคลุมทั้ง ๗๕ จังหวัด จากระดับบน จนถึง ระดับล่าง ประชาชนจะรู้จักกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ จากอาสาสมัครฯ เหล่านี้ แต่ในช่วงเวลาเดียวกัน กระทรวงยุติธรรม มีนโยบายในการจัดตั้ง ศูนย์ยุติธรรมชุมชน^๖ เลยให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หยุดการ ขยายอาสาสมัครฯ ให้เต็มพื้นที่ กรมฯจึงดำเนินการด้านส่งเสริมสิทธิต่างๆ จากการที่กระทรวงยุติธรรมให้กรม คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หยุดการขยายอาสาสมัครฯ จึงทำให้ความสัมพันธ์ของกรมกับประชาชนน้อยลงไป เมื่อกรมไม่สามารถดำเนินการใดๆได้ จึงเกิดช่องว่าง ระหว่าง อาสาสมัครฯ กับ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ในการติดต่อการดำเนินงานให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงบทบาทภารกิจของ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เกี่ยวกับ อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และ โดยกรมคุ้มครองสิทธิและ เสรีภาพ มองว่า กองส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ ทำงานหลายอย่าง ทั้งงานส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ งาน ต่างประเทศ แล้วยังต้องทำเกี่ยวกับ อาสาสมัครฯ อีก ซึ่งในขณะเดียวกัน กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาทมี ลักษณะงานด้านเดียว กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ จึงนำภารกิจอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ มอบให้แก่ กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท ในปี ๒๕๔๙

๒. จากการที่ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เป็นหน่วยงานขนาดเล็กที่มีเจ้าหน้าที่และมีที่ตั้ง สำนักงานเฉพาะในส่วนกลาง แต่มีภารกิจให้บริการประชาชนครอบคลุมทั่วประเทศ จึงทำให้ต้องคิดค้น นวัตกรรมใหม่ๆ ในการให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมของรัฐ กรมคุ้มครองสิทธิและ เสรีภาพจึงเล็งเห็นว่า การที่จะสร้างความตระหนัก รับรู้ และความเข้าใจในเรื่องสิทธิและเสรีภาพให้เกิดขึ้นกับ ประชาชนนั้น จำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนและชุมชนได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และร่วม ส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ โดยกระบวนการของชุมชน และส่งเสริมให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเป็นส่วนหนึ่งใน วิถีชีวิตของชุมชนได้จะต้องมีการสร้างแกนนำหรือแกนประสานที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุ ตามเป้าหมายที่กำหนดได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน

โดยเริ่มพัฒนาการสร้างแกนนำหรือแกนประสานเครือข่ายยุติธรรมชุมชน เพื่อใช้เป็นตัวขับเคลื่อนการ ดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน โดย กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้มีการสรรหาบุคคลที่จะมาทำหน้าที่ดังกล่าว คือ อาสาสมัคร แต่เนื่องจากเป็น การดำเนินงานในระยะแรกเป็นการทดลองการดำเนินงาน เพื่อก่อให้เกิดเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนประกอบกับ

^๖ ศูนย์ยุติธรรมชุมชน คือ สถานที่ที่อยู่ในชุมชน โดยเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ตลอดจนประชาชนเห็นชอบให้จัดตั้งเป็นศูนย์ยุติธรรมชุมชน เพื่อให้ เป็นสถานที่ดำเนินงานของคณะกรรมการประจำศูนย์ยุติธรรมชุมชนหรือดำเนินงานต่างๆ ของชุมชน

กรมฯ เป็นหน่วยงานขนาดเล็กที่จะต้องดำเนินงานให้สามารถครอบคลุมในทุกพื้นที่ ทั้งระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่นได้อย่างรวดเร็ว จึงมีการสร้างเครือข่าย อาสาสมัครให้ครอบคลุมในทุกระดับ ประกอบด้วย (๑) เครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิและเสรีภาพด้านการส่งเสริมและด้านการระงับข้อพิพาท (๒) อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ มีการดำเนินการ ดังนี้

๑) การสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิและเสรีภาพ เป็นแกนนำในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานของกรมคุ้มครองและเสรีภาพ ให้เป็นที่รู้จักประชาชน และเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทภารกิจในเรื่องของกฎหมาย สิทธิเสรีภาพและการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างง่าย ๆ และกลมกลืนกับวิถีชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นได้ โดยได้ ทำบันทึกข้อตกลง (MOU) กับ กระทรวงวัฒนธรรม

๒) การสร้างอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ โดยกรม มีแนวคิดที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ โดยเน้นให้ชุมชนและประชาสังคมได้มีส่วนร่วมกับการบวนการยุติธรรมได้หลายลักษณะ ทั้งในแง่ของการส่งเสริมและสนับสนุน การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การให้ความรู้ เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักในสิทธิเสรีภาพของตนเอง ช่วยเหลือให้คำปรึกษา ตลอดจนริเริ่ม สนับสนุนชุมชนในด้านการระงับข้อพิพาทและกระบวนการยุติธรรม แจกข้อมูลในกรณีที่มีเหตุการณ์ที่เกิดความไม่เป็นธรรมในชุมชน สร้างเครือข่ายในการทำงานด้านสิทธิเสรีภาพและปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ โดยได้ ทำบันทึกข้อตกลง (MOU) ร่วมกับ กรมการพัฒนาชุมชน โดยอาศัยกรมการหมู่บ้าน สภาตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล ศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนต่างๆ เป็นตัวขับเคลื่อน

๓) การสร้างอาสาสมัครด้านการระงับข้อพิพาท เนื่องจาก การส่งเสริมการระงับข้อพิพาท เป็นงานที่มีลักษณะเฉพาะ ที่จะต้องใช้ อาสาสมัครที่มีความน่าเชื่อถือ มีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญในเรื่องการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยเน้นกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชนเป็นสำคัญ โดยในลักษณะการดำเนินงาน กรมฯ จะมีการสร้างอาสาสมัครด้านการระงับข้อพิพาท ในพื้นที่ตำบลนาร่อง จำนวน ๑,๐๐๐ ตำบล เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการดำเนินการระงับข้อพิพาท ให้เกิดการทำงานที่เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง ให้อาสาสมัครฯ ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อใหม่

จาก เครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิและเสรีภาพ เปลี่ยนเป็น เครือข่ายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ^๗

จาก อาสาสมัครด้านการระงับข้อพิพาท เปลี่ยนเป็น อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ^๘

^๗ เครือข่ายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หมายถึง กลุ่มบุคคลหรือกลุ่มอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่ได้มีการรวมตัวกันจัดตั้ง หรือกลุ่มองค์กรที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพร่วมกับหน่วยงานอื่นจัดตั้งขึ้น อาทิ เครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิเสรีภาพ จัดตั้งทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล จังหวัด ภาค หรือ ประเทศ โดยสมาชิก ของเครือข่ายมีสถานภาพเช่นเดียวกับอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ จากระเบียบกระทรวงยุติธรรม ว่าด้วยเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พ.ศ. ๒๕๔๘

^๘ อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หมายถึง บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากประชาชน หรือ กลุ่มองค์กรประชาชนในชุมชน โดยให้ใช้ชื่อย่อภาษาไทยว่า อสภ. จากระเบียบกระทรวงยุติธรรม ว่าด้วยเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พ.ศ. ๒๕๔๘

สรุปบทสัมภาษณ์
นายประพันธ์ ช่วงภูศรี
อดีตผู้อำนวยการกองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท

ที่มาของเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

ในช่วงเริ่มแรกกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ดำเนินการสร้างเครือข่ายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ด้วยการทำความร่วมมือกับกระทรวงวัฒนธรรม และกรมการพัฒนาชุมชน เนื่องจากทั้งสองหน่วยงานนี้มีอาสาสมัครในระดับพื้นที่ ซึ่งกรมฯ ได้เข้าไปดำเนินงานอบรมเพื่อเสริมสร้างความรู้ให้แก่อาสาสมัครเหล่านั้น ในฐานะเป็นเครือข่ายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ทำหน้าที่หลักในการเผยแพร่ภารกิจของกรมฯ ไปยังประชาชนในชุมชน หลังจากนั้นกรมฯ มีแนวคิดที่จะจัดทำอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเป็นของตนเอง จึงจัดจ้างมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการทำวิจัยเกี่ยวกับองค์ความรู้ของชาวบ้านในการจัดการไกล่เกลี่ยรูปแบบกระบวนการ และถอดบทเรียนออกมา ตลอดจนศึกษาความเป็นไปได้และทดลองพัฒนาอาสาสมัครในพื้นที่ต้นแบบขึ้น

“ถ้าถามว่าเริ่มต้นเรามาจากที่สาย ก็บอกว่า ๓ สาย ๆ ที่หนึ่ง เครือข่ายวัฒนธรรม สายที่ ๒ พวกผู้นำชุมชนของพัฒนาชุมชน สายที่ ๓ คือ เราสร้างขึ้นมาโดยตรง อีกสายหนึ่งก็คือ ที่ได้มาจากงานวิจัยทั้งหลาย ที่เราจ้างธรรมศาสตร์ทำ นี่ก็อีกสายหนึ่ง แล้วเราก็มารวมรวมเป็นเครือข่ายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ไม่มีคำว่าอาสาสมัคร”

กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาทกับอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

เริ่มแรกงานพัฒนาและดูแลเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ อยู่ภายใต้กำกับของกองส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ ต่อมาในสมัยนายชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ เป็นอธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ท่านเล็งเห็นว่าควรจะต้องโยกงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเครือข่ายและอาสาสมัครทั้งหมดมาไว้ในกำกับดูแลของกองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท

ภายหลังจากที่กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาทได้รับงานเครือข่ายและอาสาสมัครมาดูแล ในปี ๒๕๔๙ ก็ได้ดำเนินการพัฒนามาตามลำดับ โดยโจทย์แรกของการดำเนินงาน คือ การหลอมรวมเครือข่ายและอาสาสมัครที่มาจากการจัดตั้งที่หลากหลาย อาทิ เครือข่ายวัฒนธรรม เครือข่ายพัฒนาชุมชน อาสาสมัครที่ได้จากงานวิจัยของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น

“...ตอนหลังสมัยท่านชาญเชาวน์ดำรงตำแหน่งในปีที่ ๓ ท่านก็เลยโยกงานอาสาสมัคร มาให้ กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท (กสร.) รับผิดชอบ เดิมเป็น กองส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ (กสส.) ตอนนั้น กสส. ทำเครือข่ายวัฒนธรรม และก็สร้างอาสาสมัครด้วย พอโอนถ่ายภารกิจให้ กสร. โจทย์ตอนนั้นคือ กสร. จะทำอย่างไรให้อาสาสมัครหลอมรวมกันตัวกันได้ เพราะชาวบ้านเขาสับสน ว่าเครือข่ายวัฒนธรรม อบรมวิทยากร อบรม อสภ.”

ทั้งนี้ กองฯ ได้ดำเนินการหลอมรวมและพัฒนาเครือข่ายและอาสาสมัครด้วยวิธีการที่สำคัญ ดังนี้

(๑) การจัดจำแนกขนาดของจังหวัด ตามจำนวนเครือข่าย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ขนาดได้แก่ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ กล่าวคือ มีจำนวนเครือข่ายตั้งแต่ ๗๐ คน ๙๐ คน และ ๑๒๐ คน ตามลำดับ

(๒) การสรรหาแกนประสาน (node) “โดยคัดเลือกจากเครือข่ายที่มีความสามารถในการประสานงานกับกรมฯ และถ่ายทอดไปยังเครือข่ายอาสาสมัครในจังหวัดนั้นๆ จังหวัดละ ๔ - ๕ คน

(๓) การจัดตั้งเครือข่ายระดับจังหวัด ระดับอนุภาค และระดับภาค หนึ่งในยุทธศาสตร์การหลอมรวมเครือข่ายและอาสาสมัครให้มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน คือ การพัฒนาให้เกิดเครือข่ายอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพระดับจังหวัด และคัดเลือกคณะกรรมการอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพจากแต่ละจังหวัดมาเป็นเครือข่ายอนุกรรมการระดับภาค มีจำนวน ๙ ภาค และคัดเลือกเครือข่ายอนุกรรมการระดับอนุภาครวมกันเป็น เครือข่ายฯ ระดับภูมิภาค จำนวน ๔ ภาค ได้แก่ เหนือ อีสาน กลาง ใต้ โดยส่งเสริมให้เครือข่ายระดับต่างๆ ได้มีกิจกรรมทำร่วมกัน

“สมัยก่อนที่ทำคณะกรรมการระดับอนุภาค ระดับภาค---พอไม่มีงบประมาณในการดำเนินกิจกรรม กองฯเลยไม่ได้จัดกิจกรรม พอไม่มีการดำเนินกิจกรรม การรวมตัวของอาสาสมัครก็เลยไม่มีตามไปด้วย พอการรวมตัวของอาสาสมัครความสัมพันธ์ก็เริ่มห่าง ความผูกพันก็ไม่มี คงอยู่แค่ความสัมพันธ์ในระดับจังหวัด ส่วนระดับอนุภาค และระดับภาค ก็จางลงไปเรื่อยๆ”

นอกจากนี้ ภายหลังจากที่กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาทได้เข้ามารับผิดชอบงานเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ทำให้แนวคิดในการพัฒนาอาสาสมัครฯ เปลี่ยนไป จากการเป็นผู้ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ บทบาทภารกิจคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ไปสู่การเป็นผู้ส่งเสริมความสมานฉันท์ในชุมชนด้วยการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท เพื่อให้สอดคล้องกับบทบาท ภารกิจของกองฯ ด้วยเหตุดังกล่าวยังเป็นที่มาของการเปลี่ยนชื่อศูนย์ประสานงานการจัดการความขัดแย้ง เป็นศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท อีกด้วย

“เราไม่ได้มุ่งว่าเราจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ย แต่มุ่งไปเป็นผู้จัดกระบวนการไกล่เกลี่ย เพราะจริงๆ อย่างของศาลจะมีผู้ประนีประนอมของศาล แต่เขาจะประนอมเฉพาะเรื่องที่เป็นคดี แต่การไกล่เกลี่ยฯ ของเราอาจยังไม่ต้องถึงขั้นเป็นคดีก็ได้”

ความแตกต่างระหว่างเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

จากคำเรียก “เครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ” ตามระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พ.ศ. ๒๕๔๘ เราสามารถอธิบายได้ว่า เครือข่ายหมายถึง อาสาสมัครของหน่วยงานอื่น ที่กรมฯ นำเขามารวมตัวกันและอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับบทบาทภารกิจของกรมฯ เพื่อให้เขาทำหน้าที่ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานของกรมฯ ควบคู่กับบทบาทอาสาสมัครของ

^๔ ซึ่งการดำเนินงานสรรหาแกนประสาน เป็นการดำเนินงานเพียงช่วงระยะเวลาสั้นๆ ในพื้นที่นำร่องที่จัดจ้างธรรมศาสตร์ดำเนินการวิจัยเท่านั้น

หน่วยงานที่บุคคลนั้นๆ ขณะที่อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ คือ บุคคลที่กรมฯ สร้างและพัฒนาขึ้นมาใหม่ ด้วยหลักสูตรและวิธีการของกรมฯ

ทั้งนี้ ในส่วนของการแต่งตั้งเครือข่ายและอาสาสมัครตามระเบียบนั้น พบว่า ในการจัดทำคำสั่งแต่งตั้งกรมฯ ใช้คำว่า “คำสั่งแต่งตั้งอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ” ไม่มีคำสั่งแต่งตั้งเครือข่ายฯ ซึ่งในช่วงแรกของการทำคำสั่งแต่งตั้งและออกบัตรประจำตัว กรมฯ จะใช้การทำสัญลักษณ์เพื่อให้รู้ว่าอาสาสมัครคนดังกล่าวมาจากหน่วยงานใด เช่น มีการใช้ /ว... และแบ่งสีบัตรตามประเภท เพื่อบ่งบอกว่าเป็นอาสาสมัครที่มาจากฐานเครือข่ายใด

“เราจะแต่งตั้งอาสาสมัครมากกว่า คำสั่งกรมฯ เป็นคำสั่งแต่งตั้งอาสาสมัคร ไม่มีคำว่าเครือข่าย...แต่อาจจะมีเครือข่ายวัฒนธรรม อาจต้องไปเช็คคุณสมบัติ ผอ. สมชาย สมัยนั้นเป็นคำสั่งของกสส. คำสั่งแต่งตั้งเครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิเสรีภาพ และพอปี ๔๙ ถึงมาหลอมรวมเป็นเครือข่ายอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพระดับจังหวัด”

“เราใช้ ว เพื่อให้รู้ว่าฐานเดิมมาจากเครือข่ายวัฒนธรรม จากกระทรวงวัฒนธรรม ตอนนั้น และ จาก กรมการพัฒนาชุมชน (พช.) ด้วย เพราะเราประสานให้ พช. อบรมให้ ตอนนั้นบัตรจะทำแบ่งสีกัน แต่พอบัตรหมดอายุก็จะกลืนๆ กันไป”

ตอบข้อสงสัยในการดำเนินงานตามระเบียบ

ถาม : หลักสูตรที่กรมฯ กำหนด นั้นคืออะไร

ตอบ : หลักสูตรที่ธรรมศาสตร์ไปทำ เราก็ถือว่าเป็นหลักสูตรที่กรมฯ กำหนด แล้วหลักสูตรที่เราทำขึ้นเอง เช่น หลักสูตรการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท หรือหลักสูตรที่กรมฯ จัดจ้างมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปอบรมให้ความรู้กับประชาชน โดยถือว่าเป็นหลักสูตรของกรมฯ ด้วย กรมฯ ถือว่าใครที่ผ่านหลักสูตรพวกนี้ก็ถือว่าผ่านหลักสูตรของกรมฯ นอกจากนี้หลักสูตรอบรมเครือข่ายยุติธรรมชุมชน เพื่อสิทธิเสรีภาพ ที่เราอบรมให้เขาที่ กรมฯ ได้ร่วมมือกับกระทรวงยุติธรรม ก็ถือว่าเป็นหลักสูตรของกรมฯ ด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้ ฐานคิดเดิม ก็คือว่า ผ่านหลักสูตรใดก็ได้ เพราะไม่ต้องการให้มันติดเงื่อนไขว่า เป็นอาสาสมัครฯ ไม่ผ่านหลักสูตร ให้เขารู้ว่าลักษณะงานของกรมฯคืออะไร เพราะเขาต้องทำหน้าที่เผยแพร่ภารกิจของกรมฯ ด้วยระยะแรกของการสร้างอาสาสมัครฯ คือ เน้น ให้เขาทำหน้าที่เป็นประชาสัมพันธ์งานของกรมฯ ยุคแรกสมัยนั้นจะเป็นแบบนั้น แล้วให้เขามีความรู้ความเข้าใจ เพื่อเขาจะเป็นลูกค้าของเราต่อไปในอนาคต และก็ไปแนะนำให้คนอื่น เช่น การมาขอรับความช่วยเหลือด้านคุ้มครองพยาน การมาขอรับบริการกองทุนยุติธรรม หรือช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา เป็นต้น

ถาม : เรามีเงื่อนไขการตรวจสอบหรือ re-check อาสาสมัครฯ หรือไม่

ตอบ : เราถกกันอยู่นาน สุดท้ายเราเอาเงื่อนไข ๕ ปี เปลี่ยนบัตร บัตรหมดอายุ แต่ความเป็นอาสาสมัครเราพยายามที่จะไม่กำหนด เพราะว่าบัตรจะแสดงหลักฐานการเป็นอาสาสมัคร เพราะมันจะมีวาระ หลักฐานคือ ๕ ปี แต่มันมีเงื่อนไขว่าจะลาออกก็ได้

ถาม : หลักเกณฑ์ในการพิจารณาอาสาสมัครกิตติมศักดิ์ ตอนจัดทำระเบียบ ฯ คืออะไร

ตอบ : อาสาสมัครกิตติมศักดิ์ ตอนนั้นเรามองในมิติว่า ใครที่ช่วยเหลือ สนับสนุนงานกรม เช่น มาบริจาค หรือนักการเมืองท้องถิ่นที่เขามาสนับสนุนในรูปแบบนี้ ไม่จำเป็นต้องเป็น อสภ.มาก่อน เพราะมาเป็นกิตติมศักดิ์ ก็ถือว่าเขาเป็นอาสาสมัคร โดยเราให้เกียรติเขา

ทั้งนี้ แนวทางการแต่งตั้งอาสาสมัครกิตติมศักดิ์ เราอาจไปเทียบเคียงกับกิตติมศักดิ์ของหน่วยงานอื่น แต่ทั้งนี้ เราจำเป็นต้องเข้าใจความหมายกิตติมศักดิ์ในระเบียบนี้ก่อน จากนั้นเราอาจมาทำหลักเกณฑ์หรือประกาศของกรมฯ ขึ้นมา ก็ย่อมทำได้

ถาม : ตามระเบียบได้มีการระบุถึงเครื่องหมายแสดงการเป็นอาสาสมัคร เครื่องหมายนี้คืออะไร เราเคยมีหรือไม่

ตอบ : เคยมี เราเคยจัดทำเข็มแสดงการเป็นอาสาสมัครคຸ້ມຄອງสิทธิและเสรีภาพ โดยแบ่งออกเป็น ๓ สี ได้แก่ สีทอง สีเงินและสีทองแดง โดยมอบให้แก่ คณะกรรมการฯ ระดับภาค ระดับอนุภาค และระดับจังหวัด ตามลำดับ

“ปี ๔๘ เริ่มทำ อสภ. ปี ๔๙ เริ่มหลอมรวม ชาวบ้านก็จะสับสนอลมานอยู่พอสมควร เพราะผ่านการอบรมกันคนละหลักสูตร แล้วจะต้องไปหลอมรวมกับยุติธรรมชุมชนอีก กว่าจะรวมกันได้ก็ใช้เวลา ๒ - ๓ ปี เห็นจะได้” “พอกระทรวงฯ มีนโยบายแบบนั้น จึงไม่ต้องการให้กรมฯ มาทำอาสาสมัคร แต่ท่านชาญเชาวน์ ได้ให้คำแนะนำว่า เมื่อกรมฯ ก็ทำมาแล้ว..เราก็หยุดไม่ได้ ต่อมาภายหลังสมัยท่านรองเกษม เขียวรัตน์ เราก็พยายามจะให้เชื่อมกับยุติธรรม และเราก็ถือว่าเขาเป็นเครือข่ายยุติธรรมชุมชนด้วย เวลากรมฯ จัดฝึกอบรมกรมฯ จะบอกกับเครือข่ายอาสาสมัคร ว่าเขาเป็นเครือข่ายยุติธรรมชุมชนด้วยนะ

ถาม : ทำไมถึงไม่มีอาสาสมัครคຸ້ມຄອງสิทธิและเสรีภาพในกรุงเทพมหานคร

ตอบ : ในช่วงนั้น กรมฯ ยังไม่มีอาสาสมัครฯในพื้นที่กรุงเทพมหานคร จนเมื่อ นายเกิดโชค เกษมวงศ์จิตร มาดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการกองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท ได้นำเครือข่ายคຸ້ມຄອງผู้บริโภค กทม. (สมาพันธ์ชมรมคຸ້ມຄອງผู้บริโภคกรุงเทพมหานคร) มาอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการคຸ້ມຄອງสิทธิและเสรีภาพ ตามหลักสูตรการฝึกอบรม ที่กรมฯ กำหนด แต่การดำเนินงานค่อนข้างยาก เนื่องจาก ในกรุงเทพฯ มีจำนวนเขตมากถึง ๕๐ เขต และมีความสลับซับซ้อน เพราะฉะนั้นความผูกพันของเครือข่ายคຸ້ມຄອງสิทธิในกทม.จะผูกพันกับทางชมรมคຸ້ມຄອງผู้บริโภคมากกว่า เพราะเราไปอบรมพัฒนาไปต่อยอดทีหลัง ซึ่งการไปต่อยอดครั้งนี้ไม่เหมือนกับตอนกรมฯ ดำเนินการต่อยอดจากเครือข่ายวัฒนธรรมซึ่งตอนนั้นไปต่อยอดแล้วทางเครือข่ายวัฒนธรรม เห็นความสำคัญ แต่ สมาพันธ์คຸ້ມຄອງผู้บริโภคฯ เป็นการดำเนินงานในลักษณะกระจายตัว เพราะ

จำมีผู้ทำหน้าที่ของสมาพันธ์คุ้มครองผู้บริโภคฯ ไปประจำหน้าที่ ที่สำนักงานเขต ทั้ง ๕๐ เขตอยู่แล้ว กรมฯ ได้แต่ดำเนินการฝึกอบรมให้ความรู้ให้สามารถแนะนำช่องทางให้ประชาชนเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้ โดยได้แต่งตั้งให้ สมาชิกสมาพันธ์ชมรมคุ้มครองผู้บริโภคกรุงเทพมหานคร เป็น อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกรุงเทพมหานคร ด้วย

ถาม : ฐานคิดในการจัดตั้ง ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทชุมชน “ชุมชน” ในนิยาม ณ ตอนนั้น เป็นการมองในระดับใด

ตอบ : ฐานการมองของเรา ๆ มองไปที่ตำบล

ข้อคิดถึงการขับเคลื่อนงานอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

“ตอนนี้เราคงต้องพยายามดูภาพรวมว่าใน ๗๗ จังหวัด จังหวัดไหนที่งานของกรมฯ ออกมาก เราก็พยายามเน้นอาสาสมัครฯ ในพวกนี้ก่อน เพราะทั้ง ๗๗ มันคงไม่เด่นเท่ากันหมดหรอก เราก็อาศัยเงื่อนไขตรงนั้นเข้าไปฟื้นฟูอาสาสมัคร

“การมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการศูนย์ที่จัดระเบียบ/จัดโครงสร้างโดยกรมฯ ข้อดีส่วนหนึ่งก็คือ เขาก็จะทำงานด้วยความสบายใจว่า อย่างน้อยก็มี Backup อยู่ข้างหลัง แต่ก่อนมีคำสั่งหรือเปล่าไม่แน่ใจ สมัยก่อนเราพยายามกระจายไปให้จังหวัดดำเนินการมากกว่า เพราะเราถือว่ามันใกล้ชิด”

สรุปบทสัมภาษณ์ นางธัญญธร หุทภัยถาวร
 อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
 และประธานคณะกรรมการเครือข่ายอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพจังหวัดสุรินทร์
 วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๘ ณ โรงแรม เซ็นจูรี พาร์ค กรุงเทพมหานคร

จุดเริ่มต้นในการเป็นอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

นางธัญญธร หุทภัยถาวร (พี่น้อง) เริ่มแรกจากการเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ในปี ๒๕๔๖ ซึ่งต่อมาในปี ๒๕๔๗ กรมฯ ได้จัดจ้างศูนย์วิจัยและพัฒนาอาชญาวิทยาและกระบวนการยุติธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำการศึกษาความเป็นไปได้และพัฒนาอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในพื้นที่ต้นแบบ ๑๓ จังหวัดนำร่องขึ้น โดยในส่วนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทีมอาจารย์อำพาพรรณ พงษ์พลาคัย ดำเนินการคัดเลือก โดยได้เลือก ๑๑ ตำบล ของจังหวัดสุรินทร์เป็นพื้นที่นำร่อง ซึ่งทีมวิทยากรก็ดำเนินการประสานผ่านองค์กรบริหารส่วนตำบล เพื่อให้คัดเลือกผู้ที่จะสามารถทำหน้าที่ร่วมกันได้ โดยอาจเป็นผู้นำตามธรรมชาติ ที่มีความสนใจและมีศักยภาพที่จะผลักดันและนำความรู้เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพไปสู่ชุมชน ซึ่งเจ้าหน้าที่ที่ อบต. ได้เสนอชื่อพี่น้องเข้าร่วมโครงการนี้

“ที่พี่น้องได้มาเป็นอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิฯ เหมือนว่าจะได้รับการคัดสรรจากคนในชุมชน ระดับแกนนำของชุมชนเขาจะมองเห็นว่า พี่น้องมีความสนใจในเรื่องกฎหมายของชุมชน แต่พี่น้องไม่ได้เป็นผู้นำที่มาจากคัดเลือกตั้ง พี่น้องเป็นผู้นำด้วยความศรัทธา”

จากการเข้าร่วมเป็นแกนนำพื้นที่ต้นแบบ ได้ส่งผลให้ปัจจุบันพี่น้องเป็นอาสาสมัครและเครือข่ายของหน่วยงานต่างๆ จำนวนมาก อาทิ อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ อาสาสมัครคุมประพฤติ คณะกรรมการสถานพินิจระดับจังหวัด อาสาสมัครบังคับคดี (วิทยากรตัวคูณ) อาสาสมัครของพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (ด้านการพัฒนาสตรี) อาสาสมัครสาธารณสุข คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการไต่เถียงของศูนย์อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และเครือข่ายของสำนักงานกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมระดับประเทศ (กสทช.) ระดับประเทศ

“อาชีพหนึ่งของพี่น้อง คือ รับจ้างตกแต่งสถานที่ เรื่องของการไปช่วยวัด คนก็จะรู้จักเยอะ คนในชุมชนมีงาน พี่น้องก็จะจัดตกแต่งวัดตามธรรมเนียมอีสานได้ คนก็จะเริ่มรู้จัก เพราะว่า ๑. อาชีพของพี่ ๒. ด้านคุ้มครองสิทธิที่มีเครือข่ายทั้งหมด ๒๑ ศูนย์ ๗ อำเภอ ที่นี้ก็ไปเป็นเครือข่ายคุมประพฤติ จนได้เป็นประธานภาค หลังจากนั้นทั้งประเทศก็จะเริ่มรู้จัก”

ความแตกต่างระหว่างอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและอาสาสมัครของหน่วยงานอื่นๆ

ในประเด็นความแตกต่างของการเป็นอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและอาสาสมัครของหน่วยงานอื่นๆ นั้น พี่น้อยได้สะท้อนข้อคิดที่น่าสนใจดังนี้

๑) การดูแลอาสาสมัคร ในอดีตกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ สามารถดำเนินการในส่วนนี้ได้ดี กล่าวคือ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ถือเป็นหน่วยงานแรกๆ ที่เข้ามาผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการปฏิบัติงานของรัฐ ด้วยการพัฒนาอาสาสมัคร ซึ่งการพัฒนาอาสาสมัครในอดีตนั้น มีความเป็นระบบ มีการสรรหาจากระดับพื้นที่ ไปสู่ระดับจังหวัด ระดับอนุภาค และระดับภาค มีการสนับสนุนงบประมาณเพื่อให้ภาคประชาชนสามารถคิดสร้างสรรค์กิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ของตนได้

“งานของคุ้มครองสิทธิฯ ตั้งแต่ต้นจะมีในเรื่องของการให้ความรู้กับเครือข่าย มีการถอดบทเรียน นำเสนอผลงานและมีการประเมิน ให้ความสนใจเราดีมาก แต่พอมาระยะหลังเหมือนกับว่า ให้ความรู้เขา แต่เหมือนกับว่าคุ้มครองสิทธิไม่เอาคนของตัวเองมาใช้”

“พี่เป็นของคุ้มครองสิทธิก่อนคุมประพฤติอีก พี่ได้รับความรู้ ได้รับเทคนิค วิธีการพูด การเจรจา คุ้มครองสิทธิให้พี่มาก พี่ไม่เคยลืมนเลย เก่ง มันเป็นบ้านเกิดพี่”

๒) ไม่พบความแตกต่างหรือความซ้ำซ้อนในการดำเนินงานนัก เนื่องจากหากอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพมองภาพงานของแต่ละหน่วยงานออก ก็จะสามารถบูรณาการบทบาทอาสาสมัครของตนเองเข้ากับหน่วยงานต่างๆ ได้ อาทิ

“การทำงานกับคุ้มครองสิทธิ พี่น้อยบูรณาการกับอสม. พม. หรืออย่างคดีผู้สูงอายุ ๖๐ ถูกข่มขืน พี่น้อยก็เอายื่นขอเยียวยา ศาลตัดสินจำคุก ๑๘ ปี เหลือครึ่งหนึ่ง แต่ถามว่าพี่เชื่อมกับ อสม.ไปดูจิตใจ รับผิดชอบอาชีพ”

“อย่างกรณีถูกข่มขืนต้องไปตำรวจก่อน เราพิจารณาตามขั้นตอนไป ไปตำรวจ ไปโรงพยาบาล ไปตรวจดีเอ็นเอ ฉีดยาระงับการตั้งครรภ์ ฉีดยาฆ่าเชื้อพวกเอดส์อะไรแบบนี้ ไปพมจ. ไปพักฟื้นจิตใจหลังจากนั้นเสร็จสรรพให้ไปยื่นขอความช่วยเหลือ สำนักงานยุติธรรม กองทุน ไม่เช่นนั้นก็จะเชื่อมโยงกับมูลนิธิเพื่อนหญิงอีกให้ช่วย”

ความคาดหวังของอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพต่อกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

จากการสัมภาษณ์สามารถสรุปความคาดหวังต่อการพัฒนาอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ไว้ ดังนี้

๑) กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ควรจะต้องมีระบบที่จะผลักดันการดำเนินงานของภาคประชาชนอย่างจริงจัง ภายหลังจากการพัฒนาศักยภาพให้แก่อาสาสมัครในด้านต่างๆ แล้วควรมีการนำอาสาสมัครเหล่านั้นไปปฏิบัติงานหรือส่งเสริมให้เขาได้ปฏิบัติงาน รวมถึงการยกระดับการดำเนินงานอาสาสมัครที่มีศักยภาพให้เกิดขึ้นในลักษณะของคณะกรรมการระดับภาค ระดับประเทศ

๑.๑ การผลักดันให้อาสาสมัครได้ทำกิจกรรม

“ทำไมพี่น้องเก่ง แต่กลับมีกองอื่น หน่วยอื่นเอาพี่น้องไปใช้ แล้วได้ประโยชน์ ทั้งที่พี่น้องพยายามสร้างบ้านตัวเอง”

“เมื่อปี ๒๕๕๗ หรือ ๒๕๕๖ พี่น้องออกรายการโทรทัศน์ช่อง ๕ ประชาสัมพันธ์ บทบาทของตัวเอง ... เชื่อกันว่าไปอยู่กับกรมการปกครอง ทำ MOU ก็จริงอยู่ แต่คุ้มครองสิทธิไม่ใช่พี่น้อง บทบาทพี่น้องไปอยู่ศูนย์อำนวยความสะดวก คดีที่ไกลเกลี่ย .. พี่น้องนำเสนอในโทรทัศน์ ว่า ที่ดิฉันประสบความสำเร็จ ดิฉันมีความรู้มาจากคุ้มครองสิทธิ แต่หน่วยงานที่ดิฉันทำคือ กรมการปกครอง”

๑.๒ การสร้างขวัญกำลังใจ

“เชื่อกันคุณประพุดดีให้พี่ไปเป็นวิทยากร ... ไปทำบายศรีอีก ทำที่วางเทียน จุดเทียน อุดมการณ์อีก ทำพิธีหมั้นนะ ให้มันดูศักดิ์สิทธิ์ ให้มันน่าศรัทธา เชื่อกันว่า อสค. เกือบร้อยคนอะ เราได้ใจเขา”

๑.๓ การยกระดับการทำงานอาสาสมัครสู่การเป็นแกนนำอาสาสมัคร

“ต่างกันมาก ดวงตาไม่เห็นธรรม พี่น้องจะบอกว่าพี่น้องต้องทำงานตามกระแสของคุ้มครองสิทธิ พี่น้องมาจับจุดเอง ท่านอธิบดีท่านเน้นเหยียวยา พี่ก็มาเล่นเหยียวยา ถูกข่มขืน ถูกรถชน ถูกฆ่า พี่ก็พยายามขงตัวนี้ให้เห็นผลงาน แต่จริงๆ ท่านควรมองเครือข่ายนะท่านจะได้ผลงานเยอะแยะ ท่านหวานพีชเสร็จแล้วต้นกล้ามันเกิดขึ้นมาแล้วแหละ แล้วถามว่าต้องใส่ปุ๋ย รดน้ำ ไม่งั้นต้นกล้ามันจะชูช่อออกมาได้ไหม คุ้มครองสิทธิลืมนิดหน่อย ปุ๋ยนี่คือพัฒนาศักยภาพ คือ ต้องไปเค้นจากพนักงานคุ้มครองสิทธิให้ไปดูลิวา เครือข่ายคนไหนที่มัน โอเค ก่อนจะเอามาเป็นแกนนำจังหวัด

๑.๔ การช่วยเหลือดูแลและให้ความสำคัญ ในการการดูแล พบว่า กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพให้การดูแลอาสาสมัครเป็นอย่างดี ในเรื่องของค่าใช้จ่ายในการเดินทางเข้าร่วมอบรม ประชุมสัมมนา หรือแม้แต่การพัฒนาศักยภาพ แต่อาจยังต้องพัฒนาในเรื่องของการดูแลความดีความชอบ เช่น กรณีการรวบรวมผลงานเพื่อขอรับการคัดเลือกเป็นอาสาสมัครดีเด่น หรือเครื่องราชย์ฯ

“มาตรฐานการทำงานเปรียบเทียบกับคุณประพุดิ คุณประพุดิตยีนดีทำให้ทุกอย่าง ทุกคนด้วย คุณประพุดิทำให้หมด เปรียบเทียบกับคัมครองสิทธิ ตรงนี้จะต้อง (อาสาสมัครต้องทำผลงานเอง รวบรวมเอง เย็บเล่มเอง) ปล่อยปละละเลย อาสาสมัคร ตรงนี้ต้องช่วยเป็นที่เลี้ยงเขา”

“เราตินะ เปรียบกับคุณประพุดินะ เวลาที่มาอบรมนี้ะ ไม่ได้ค่าเบี้ยเลี้ยงนะ มาด้วยใจ แต่คัมครองสิทธิให้เบี้ยเลี้ยงอย่างดี ดูแลอย่างดี เครือข่ายไม่ต้องหากฐิน ผ้าป่า ไม่ต้องหากกองทุนหรืออะไร คัมครองสิทธิดีทุกอย่างเพียงแค่นี้ แต่หว่านพืชทิ้งไว้ ไม่ได้ใส่ปุ๋ยและเก็บเกี่ยว”

“คุณประพุดิจัดงาน โดยคิดกันเองในจังหวัด เงินนั้นจะเป็นกองทุนให้ผู้ถูกคุม เป็นค่าพาหนะ ค่าประกอบอาชีพ หรือมีอสค. ป่วยตาย ก็ใช้เงินตรงนี้”

๒) ควรทำความเข้าใจถึงแนวทางการปฏิบัติงานให้แก่พนักงานคัมครองสิทธิและเสรีภาพ และแกนนำอาสาสมัครในระดับพื้นที่ เนื่องจาก พบว่า ยังมีเจ้าหน้าที่จำนวนมากไม่เข้าใจทิศทาง แนวทาง ตลอดจนเจตนา ในการดำเนินโครงการ/กิจกรรม ที่กรมฯ พยายามจะผลักดัน

“ที่ลงพื้นที่กับ กสทช. พี่ขอติงนะ บางจังหวัดพนักงานคัมครองสิทธิยังไม่เข้าใจ บทบาท แม้กระทั่งงบประมาณที่ให้ กรมให้งบประมาณไป ประชุมคณะกรรมการระดับจังหวัดและไปทำกิจกรรม บางที่น้องพนักงานคัมครองสิทธิกับจังหวัดไม่เข้าใจกัน ไม่รู้จะบริหารจัดการอย่างไร แต่ของจังหวัดสุรินทร์พี่น้องเป็นคนเขียนโครงการโดยน้องพนักงานคัมครองสิทธิฯ พี่เซ็นต์โครงการระดับจังหวัด ๗๐๐๐ ๒๑๑ ศูนย์ฯ มียุติธรรมจังหวัด มีคุณประพุดิ มีประชาสัมพันธ์ พี่น้อยจะชวนมาประชุมด้วยทุกครั้ง เพื่อปรึกษาว่ากิจกรรม นี้ฉันจะจัดแบบนี้ เสร็จแล้วก็เอามาจัดกิจกรรมต่อ เสร็จแล้วก็ถอดบทเรียน ตามกรมสอนพี่หมดเลย พี่ทำตามเป๊ะเลย แต่พี่ได้ข้อมูล บางจังหวัดที่เดินไปกับกสทช. บางจังหวัดไม่ได้ทำแบบนี้ พี่ก็ไปเป็นที่เลี้ยงนะว่าต้องทำแบบนี้ ..เขาก็ถามว่าทำไมพี่รู้..ก็พี่เข้าใจ กรมสอนพี่อย่างนี้ กรมเขาเรียกไปทำความเข้าใจก่อน ๆ ที่จะให้งบ ว่าอันนี้ต้องทำแผนแบบนี้ ต้องประชุมคณะกรรมการ จัดกิจกรรม จัดกิจกรรมเสร็จแล้วถอดบทเรียน แล้วนำมาเสนอที่กรม พี่ต้องอธิบายเขาขนาดนี้ จังหวัดสุรินทร์นะถามว่าทำไม ศูนย์เยอะก็จริงนะ แต่สอนเพื่อนทำงาน อย่างเครือข่าย ...ไม่ได้สอนนโยบายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมแต่ทำมาก่อนแล้ว เราทำมาก่อนนั้น เรื่องของการเยียวยา กองทุนยุติธรรม เราทำมาก่อนหน้านั้น แต่ว่าของกระทรวงเพิ่งมา จริงๆ คัมครองสิทธิเกิดเมื่อ ๑๐ ปีที่แล้วบทบาทเยอะแต่พี่น้องให้เครือข่ายพี่ทำผลงานแบบฟอร์มเรื่องของการรับเรื่องราวร้องทุกข์ คนมีความเดือดร้อน ให้ประเมินตนเอง กรมฯ ต้องการและส่งมา แต่ต้องมีหลักฐานจับต้องได้ พี่บอกพนักงานคัมครองสิทธิว่า ๑๗ อำเภอ ๒๑ ศูนย์ มีเป็นแฟ้มๆเลย เช่น วันนี้อำเภอกาบเชิงถูกข่มขืนมา มาขอความ

ช่วยเหลือ เป็นผลงานของใครก็ลงเป็นของกาบเชิง กาบเชิงมาก็เซ็นต์ลงเป็นผลงาน เขาทำการประชาสัมพันธ์ไง เราต้องรู้แนวทางของเครือข่าย นี่คือการประชาสัมพันธ์ เราทำงานแล้วนะ หรือไม่ก็กิจกรรมอะไรก็ตามเช่น วันนี้มีใกล้เคียงคนที่นี่มานะ แล้วคุณแนะนำว่ามีปัญหาที่ดิน ลงเป็นผลงานเขา”

“อีกอย่างหนึ่งต้องบอก พคส.ว่าตัวเองทำงานกับประชาชนอย่าเอาใจของตัวเองไปวัดหรือไปเป็นบรรทัดฐานกับประชาชน บางทีพฤติกรรมของประชาชนมันไม่เหมือนกัน ทุกคนนะ บางทีมีความรู้ก็จริง เป็นอาจารย์ เป็นข้าราชการบำนาญแต่ไม่รู้ในเรื่องของการทำแผน หรือทำงานกับชุมชน เพราะฉะนั้นเราต้องรู้ตรงนี้ด้วย ไม่ใช่สักว่าแต่ทำ”

๓) บัตรประจำตัวอาสาสมัคร ถือเป็นสิ่งจำเป็นในการปฏิบัติงาน ที่กรมฯ ควรให้ความสำคัญ

“พี่ไปใกล้เคียง คดีรชชนกันพี่ก็จะเชื่อม คปภ. ตอนนี้อยู่ คปภ.ก็มากอดพี่น้องและบอกว่าถ้าพี่น้องยอมรับ หนูจะเพิ่มค่าเบรกให้พี่ ๓๐ บาท แต่หนูขอไปแจมโฆษณา คปภ. ด้วยได้ไหม ที่นี้ตำรวจก็บอกว่าถ้าว่างช่วงใกล้เคียงให้ผมหน่อย ตอนนั้นประกัน ครั้งแรกจะจ่าย ๑๕,๐๐๐ บาทให้คนที่ถูกชนใช้ไหม ครั้งแรกเขาหัก ปลายปากกามันอยู่ที่คุณ ๆ เขียนไปที่บริษัทประกัน ให้เขาไปสาคูณ เขาก็ถามพี่เป็นใคร พี่ก็บอกว่าพี่เป็นประธานเครือข่ายคุ้มครองสิทธิจังหวัดสุรินทร์ และพี่เป็นคนไม่ยอมให้มีความขัดแย้ง เขาก็บอกผมขอบัตรพี่ พี่ก็ควักบัตรเลย เจ้ากรรม บัตรยังไม่หมดอายุ ..เขาบอกถ้าพี่พูดอย่างนั้นผมให้ ๓๕,๐๐๐ แต่ผมขอบัตรพี่ ..เราก็กินเขาไปเลย พี่ไปพี่ไม่เคยเอาตั้งค้ใครเลย แม้กระทั่งน้ำที่จะซื้อให้พี่กิน พี่ก็ไม่เอา คือเขาเดือดร้อน”

“เชื้อใหม่คุมประพฤติให้พี่ไปเป็นวิทยากร ... ไปทำบายศรีอีก ทำที่วางเทียน จุดเทียน อุดมการณ์อีก ทำพิธีหมั้นนะ ให้มันดูศักดิ์สิทธิ์ ให้มันน่าศรัทธา เชื้อใหม่ว่า อสค. เกือบร้อยคนอะ เราได้ใจเขา”

ปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินงานที่ผ่านมา

๑. กรมฯ ยังไม่ให้ความสำคัญกับบทบาทของอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเท่าที่ควร
๒. หน่วยงานภายใต้กรมฯ ไม่ทราบและไม่มีความเข้าใจเพียงพอต่อบทบาทของอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (เนื่องจากถูกมองว่าทำแต่งงานใกล้เคียงระดับข้อพิพาท เป็นของ กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท เท่านั้น)
๓. การดำเนินงานของอาสาสมัครฯ ขาดช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่เพียงพอ
๔. ทิศทางการขับเคลื่อนงานอาสาสมัครยังขาดความชัดเจน
๕. ระบบสารสนเทศของอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร
๖. ระบบการติดตามการดำเนินงานของอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร
๗. ที่ผ่านมายังขาดการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่เป็นระบบ (ทำให้ไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนในการวางแผนพัฒนา อาสาสมัครฯ ได้อย่างเป็นระบบ, ขาดความเข้าใจอันส่งผลต่อการกำหนดทิศทางการขับเคลื่อน)
๘. การพัฒนาอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และการดำเนินกิจกรรมของอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ยังคงจำกัดอยู่ในกลุ่มคนจำนวนหนึ่งเท่านั้น (เข้าไม่ถึง ไม่มีข้อมูลการปฏิบัติงาน ไม่มีกิจกรรมหรือระบบการติดตามดูแลสภ.กลุ่มที่เป็นสมาชิกทั่วไป)

แนวทางการพัฒนาอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

๑. มอบหมายผู้รับผิดชอบเฉพาะในการดำเนินงานด้านอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
๒. จัดทำแผนการพัฒนาอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ๕ ปี และ ๑ ปี เพื่อเป็นกรอบในการขับเคลื่อนงานอาสาสมัคร อย่างเป็นรูปธรรม
๓. กำหนดผลสัมฤทธิ์การพัฒนาอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เป็นตัวชี้วัดหน่วยงานที่รับผิดชอบ
๔. จัดทำโครงการและงบประมาณ เพื่อสนับสนุนให้อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้มีกิจกรรมในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง
๕. ในระยะยาว เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนทำงานในลักษณะหุ้นส่วนการตัดสินใจคู่ขนานกับการกำหนดแผนงานฯ ของกรม
๖. ส่งเสริมให้อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ อยู่ภายใต้ อาสาสมัครของกระทรวงยุติธรรม โดยทำหน้าที่ในการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับสิทธิของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา คลินิกยุติธรรม และการช่วยเหลือประชาชนตามกฎหมายภายใต้บทบาทภารกิจของ กรมฯ
๗. ส่งเสริมให้อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ดำเนินงานด้านการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน เป็นที่ปรึกษาในการดำเนินงาน ให้กับ อาสาสมัครยุติธรรมชุมชนในพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างทั่วถึง

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ปี ๒๕๔๖

- สื่อพื้นบ้าน โครงการนำวัฒนธรรมและอัตลักษณ์มาเป็นกระบวนการในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

ปี ๒๕๔๗

- บันทึกความร่วมมือ (MOU) เพื่อสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนในด้านกระบวนการยุติธรรม ระหว่าง กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กับ กรมการพัฒนาชุมชน

- บันทึกข้อตกลงว่าด้วยความ (MOU) โครงการฝึกอบรมเครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิและเสรีภาพระหว่าง กระทรวงยุติธรรม กับ กระทรวงวัฒนธรรม

ปี ๒๕๔๘

- หลักสูตรการระงับข้อพิพาทการจัดการข้อขัดแย้งและการพัฒนาเครือข่ายยุติธรรมชุมชน

ปี ๒๕๕๑

- คู่มือการดำเนินโครงการและกิจกรรมในชุมชน ปี ๒๕๕๑

ปี ๒๕๕๒

- คู่มือดำเนินโครงการส่งเสริมและสนับสนุนกลไกการจัดการความขัดแย้งของชุมชน

ปี ๒๕๕๓

- โครงการกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ศึกษากรณีศึกษาชุมชนกับการสร้างความสมานฉันท์ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๓

- คู่มือบริหารโครงการส่งเสริมและสนับสนุนกลไกการจัดการความขัดแย้งของชุมชน ปี ๒๕๕๓

ปี ๒๕๕๔

- หลักสูตรวิทยากรชุมชนและแกนขับเคลื่อนตำบลในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและการจัดการความขัดแย้งของชุมชน

- คู่มือบริหารโครงการสำหรับเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการเครือข่ายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพประจำปี ๒๕๕๔

ปี ๒๕๕๕

- เอกสารแนวทางการดำเนินกิจกรรมตามโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน

ปี ๒๕๕๖

- คู่มือบริหารโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน ประจำปี ๒๕๕๖

ปี ๒๕๕๗

- คู่มือการดำเนินโครงการส่งเสริมการระงับข้อพิพาทเพื่ออำนวยความสะดวกเป็นธรรมแก่ประชาชน

ปี ๒๕๕๘

- คู่มือการดำเนินโครงการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘ “โครงการยกธงขาวเพื่อเสริมสร้างความ
สมานฉันท์ในชุมชน”